

Disiplinlerarası Yaklaşım Çocuk Hakları

(Çocuk Hakları Eğitime
Yönelik Uygulama
Örnekleriyle)

Editör: Dr. Erdem HAREKET

2. Baskı

 PEGEM
AKADEMI

Editör: Dr. Erdem HAREKET

**Disiplinlerarası Yaklaşımla
ÇOCUK HAKLARI
(Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Uygulama Örnekleriyle)**

ISBN 978-625-7228-43-5
DOI 10.14527/9786257228435

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş. ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’ in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Aralık 2020, Ankara
2. Baskı: Ekim 2021, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi
Kapak Resmi Sanatçısı: M. Sefa Çakır

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Eşsiz yüreğiyle sevgisini ve desteğini yaşamının her anında bana hissettiren,
varlığını bir ömür boyu kalbimde hissedeceğim biricik dedem,
Şükrü EMRAY'a...*

ÖN SÖZ

Çocuk haklarının ve dünya genelinde yaygınlık sergileyen bu haklara ilişkin ihlallerin, tüm zamanlar içerisinde sergilediği artış profili, bizlere daha uzun süre bu konu üzerinde ciddi biçimde durulması gerektiğini göstermektedir. Nitekim çocuk hakları konu alanının, farklı birçok disiplinle olan yakından ilişkisi gözönüne alındığında, bu konuya yönelik çalışmaların ne derece uzun soluklu ve kapsamlı olması gerektiği daha net bir biçimde anlaşılacaktır. Bu noktada Eserin, çocuk hakları konu alanına sağlayacağı literatür katkısının yanı sıra, çocuk haklarını farklı disiplinlerin kesişim odağına konumlandırarak ele almış olması itibari ile konunun doğasına özgü bir biçimde ve son derece özgün bir yaklaşıma dayalı olarak ortaya konmuş olduğunu belirtmek isterim. Eserin, bir ders kaynağı olarak çeşitli disiplin alanlarında yükseköğrenim görmekte olan çok sayıda öğrenciye, eğitim etkinliklerinde yararlanmak üzere öğretmenlere ve temel ders kaynağı ve araştırma süreçlerinde referans noktası olarak ilgili alanlarda çalışmalar yürüten akademisyenlere önemli bir kaynak desteği sunacağı inancındayım.

Eser, çocuk haklarının, disiplinler arası bir konu alanı olması özelliği dolayısıyla, sağlık bilimleri, hukuk, kamu idaresi, eğitim bilimleri ve psikoloji dalları ile ilişkili alt konulara temas eden on altı farklı bölümü okuyuculara sunmaktadır. Eserin ilk olarak, disiplinlerarası dokusu itibari ile üniversitelerin çocuklarla doğrudan ilgili bölümleri bünyesinde barındıran tıp ve sağlık bilimleri fakültelerinde, eğitim fakültelerinde, hukuk fakültelerinde ve psikoloji bölümlerinde (çeşitli sınıf ve öğrenim düzeyinde) öğrenim görmekte olan geniş bir öğrenci kitlesine temel bir akademik ders aracı, literatür kaynağı olarak hitap edeceğinin altını çizmek gerekmektedir. Ayrıca çocuklarla ilgili çalışmalar yürüten öğrenci kulüplerinde ve sivil toplum kuruluşlarında görevli öğrenci gruplarının, çocuk hakları konusunda gerek teorik/akademik gerekse de mevzuat bilgisi edinmek suretiyle Eseri başvuru kaynağı yapacakları düşünülmektedir. İkinci olarak, çocuk hakları ile ilişkili farklı disiplinlerde çalışmalar yürütmekte olan akademisyenler tarafından gerek akademik ders yürütme süreçlerinde temel ders kaynağı olarak gerekse de yürütülen bilimsel nitelikli çalışmalarda referans kaynağı olarak Eserden yoğun biçimde yararlanılacağı ön görülmektedir. Üçüncü olarak ise Eserde gerek teorik gerekse de çocuk hakları eğitimine yönelik olarak yer verilmiş olan örnek alternatif yaklaşımların, insan hakları ve çocuk hakları eğitimi gerçekleştirmekte olan öğretmenlere de önemli bir kaynak oluşturacağı söylenebilir. Öğretmenlerin bu noktada Eseri, hem mesleki anlamda hitap ettikleri kişiler olarak çocukların haklarına ilişkin farkındalığa kavuşmak istemelerinde hem de bu hakların çocuklara alternatif araçlarla nasıl daha etkili öğretilbileceği konusunda temel başvuru kaynakları arasına yerleştireceklerini; özellikle temel eğitim düzeyine hitap eden öğretmenle-

re, çocuk hakları eğitimi başta olmak üzere karakter, değer ve vatandaşlık eğitimi süreçlerinde Eserin ciddi ölçüde destek olmasını umut ediyorum.

Çocuk hakları konusunun disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alındığı kitabımızın ortaya çıkmasında emeği geçen, çocuk hakları ile ilişkili uzmanlık alanlarındaki bilgi birikimlerini bu eser aracılığıyla da okuyucuya sunma cömertliğini gösteren kıymetli bölüm yazarlarına ve süreçteki değerli görüşleri ile kitaba katkı sunmuş olan kıymetli hocalarıma, meslektaşlarıma içten teşekkürlerimi sunuyorum. Esere, sanatıyla eşsiz bir dokunuş yapan M. Sefa ÇAKIR'a sonsuz teşekkürler... Çocuk hakları konusunda uzun süredir devam eden çalışmalarımın nihai bir meyvesi olarak nitelendirebileceğim bu eserin hazırlanması sürecinde, tüm zamanlardaki desteklerini daha güçlü hissettiğim sevgi dolu aileme sonsuz teşekkürler...

Dr. Erdem HAREKET

ORCID No: 0000-0003-3903-7057

Kırıkkale Üniversitesi

Ekim 2021

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Dr. Erdem HAREKET

1. Bölüm: Çocukluğun Tarihsel Gelişimi ve Dijital Dünyada Çocukluk

Dr. Öğr. Üyesi Seda SAKARYA

ORCID No: 0000-0002-8105-809X

2. Bölüm: Türk Hukukunda Çocuk ve Hakları

Arş. Gör. Merve HAYRAN POLAT

3. Bölüm: Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları ve Koruma

Dr. Erdem HAREKET

ORCID No: 0000-0003-3903-7057

4. Bölüm: Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde Çocuğa Tanınan Haklar

Prof. Dr. Cem TUNA

ORCID No: 0000-0002-6846-8676

5. Bölüm: Eğitim Kurumlarında Çocuğa Yönelik Şiddet ve Hukuki Boyutları

Dr. Erdem HAREKET

ORCID No: 0000-0003-3903-7057

6. Bölüm: Çocukların Güvenlik Hakkı Bağlamında Kişisel Verilerinin Korunması

Doç. Dr. Şükran UÇUŞ GÜLDALI

ORCID No: 0000-0002-7992-9802

Av. Nuriye UÇUŞ

7. Bölüm: Çocukların İstismar ve İhmalden Korunma Hakkı

Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN

ORCID No: 0000-0002-3450-8596

8. Bölüm: Çocuk Hakları Açısından Uyum ve Davranış Problemi Olan Çocukların Tespiti ve Çözüm Yolları

Klinik Psikolog Cansu DEDEOĞLU

9. Bölüm: Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Hakları ve Çocuklara Verilen Hizmetler

Dr. Öğr. Üyesi Rumeysa AKGÜN

ORCID No: 0000-0003-4226-2191

10. Bölüm: Türkiye'de Özel Eğitime Gereklinimi Olan Çocuklar ve Hakları

Av. Jülide Işıl BAĞATUR

11. Bölüm: Öğretmen Eğitiminde Çocuk Hakları

Dr. Hatice LEBLEBİCİ

12. Bölüm: Alternatif Yöntemlerle Çocuk Hakları Eğitimi

Doç. Dr. Şükran UÇUŞ GÜLDALI

ORCID No: 0000-0002-7992-9802

13. Bölüm: Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Çocuk Yazınları

Öğr. Gör. Damla PEKTAŞ

14. Bölüm: Eğitsel Oyunlarla Çocuk Hakları Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Fatma TORUN

ORCID No: 0000-0002-2701-7377

15. Bölüm: Yaratıcı Drama ile Çocuk Hakları Eğitimi

Doç. Dr. Ayça KARTAL

ORCID No: 0000-0002-4297-8002

16. Bölüm: Kentte Çocuk Haklarının Öğretimine Dair

Bir Deneyim: Çocuğum, Kentliyim, Haklıyım!

Doç. Dr. Yasemin ÇAKIRER ÖZSERVET

ORCID No: 0000-0002-1006-2403

Dr. Öğr. Üyesi Melis OĞUZ

ORCID No: 0000-0002-1837-4356

Doç. Dr. Tuğçe UZUN KOCAMIŞ

ORCID No: 0000-0001-7769-2621

Dr. Öğr. Üyesi Özdemir GÜZEL

ORCID No: 0000-0003-3576-8194

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Bölümler ve Yazarları.....	vii

1. BÖLÜM

ÇOCUKLUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DİJİTAL DÜNYADA ÇOCUKLUK

Çocukluğun Tarihsel Gelişimi.....	1
Dijital Dünyada Çocuk Olmak.....	4
Kaynakça	16

2. BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUK VE HAKLARI

Giriş	19
Hukuksal Profil Olarak Çocuk.....	20
Çocuk Haklarının Anlamı ve Önemi	23
Türk Medeni Hukuku' nda Çocuk Kavramı.....	24
Ceninin Hukuki Durumu	25
Çocukluğun Sona Ermesi.....	26
Erginlik	27
Evlenme Yoluyla Kazanılan Erginlik.....	27
Mahkeme Kararıyla Kazanılan Erginlik.....	27
Çocuğun Ehliyetleri	29
Hak Ehliyeti.....	30
Fiil Ehliyeti	31
Kısaltmalar	38
Kaynakça.....	39

3. BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA ÇOCUK HAKLARI VE KORUMA

Giriş	41
Cenevre Beyannamesi.....	43
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi.....	43
Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi)	44

Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Yasaya İlişkin Sözleşme.....	45
Küçüklerin Vatana İadesi Avrupa Sözleşmesi.....	46
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.....	47
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek İhtiyari Protokol.....	48
Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme.....	50
Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)	51
Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi.....	54
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol.....	55
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki Protokol	58
Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları).....	58
Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri).....	60
Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme.....	61
Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	62
Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi	63
Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi.....	65
Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi	66
Çocukların Cinsel Suistimal Ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)	68
Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme	70
Kaynakça.....	74

4. BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE ÇOCUĞA TANINAN HAKLAR

Giriş	75
Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	77
Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde Yer Alan Haklar	79
Yaşama Hakları	81
Gelişme Hakları	84

Korunma Hakları	87
Katılma Hakları	94
Sonuç	95
Kaynakça.....	97

5. BÖLÜM

EĞİTİM KURUMLARINDA ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET VE HUKUKİ BOYUTLARI

Şiddet Kavramına Bakış.....	99
Çocuğa Yönelik Şiddet.....	101
Çocuğa Yönelik Şiddetin Kültürel ve Toplumsal Dinamikleri	103
Çocuğa Yönelik Fiziksel ve Duygusal Şiddet	106
Çocuğa Yönelik Şiddetin Etkileri	108
Kısır Döngü Olarak Çocuğa Şiddet ve Toplumsal Etkileri	111
Eğitim Ortamlarında Çocuğa Yönelik Şiddet.....	113
Çocuğa Şiddete Yönelik Yasal Yaptırımlar	118
Sonuç	125
Kaynakça.....	127

6. BÖLÜM

ÇOCUKLARIN GÜVENLİK HAKKI BAĞLAMINDA KİŞİSEL VERİLERİNİN KORUNMASI

Giriş	129
Kişisel Veri ve Kişisel Verilerin Korunmasına İlişkin Temel Kavramlar.....	130
Kişisel Verinin Tanımı	130
Özel Nitelikte (Hassas) Kişisel Veriler	131
Kişisel Verilerin İşlenmesi	132
İlgili Kişi.....	132
Veri Sorumlusu-Veri İşleyen.....	133
Açık Rıza.....	133
Kişisel Veri İhlali.....	135
Kişisel Verilerinin Korunmasını Düzenleyen Kaynaklar	135
I. Uluslararası Kaynaklar	136
Genel olarak	136
Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	137
Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü	138
Çocukların Kişisel Verilerinin Korunması	141

Çocukların Kişisel Verilerinin Korunmasına Eğitimsel Perspektif ve Çocuk Hakları Bağlamında Bakış	144
Dijital Ortamda Çocuklar ve Çocuk Hakları	144
Çocukların Kişisel Verilerinin Korunması Bakımından Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	146
Çocuklar Tarafından Dikkat Edilmesi Gerekenler	147
Yetişkinler Tarafından Dikkat Edilmesi Gerekenler	150
Ürün ve Hizmet Geliştirenler Tarafından Dikkat Edilmesi Gerekenler	153
Eğitim Ortamlarında Kişisel Verilerin Kullanımı	154
Dijital Oyunlar, Yapay Zekâ ve Kişisel Veriler	156
Sonuç	157
Kaynakça	159

7. BÖLÜM

ÇOCUKLARIN İSTİSMAR VE İHMALDEN KORUNMA HAKKI

Giriş	161
Çocuk İstismar ve İhmalinin Tanımı ve Türleri	163
Çocuk İstismarı ve İhmal Kavramı	163
Çocuk İstismarı ve İhmal Türleri	164
Çocuk İstismar ve İhmalin Sayısal Durumu	167
Çocuk İstismar ve İhmalinin Hukuki Boyutu	168
İstismar ve İhmalin Bildirilme Yükümlülüğü	169
Türk Ceza Kanunda Çocukların Korunması	170
Çocuk İstismarı ve İhmalin Nedenleri ve Sonuçları	174
Sonuç	176
Kaynakça	179

8. BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN UYUM VE DAVRANIŞ PROBLEMİ OLAN ÇOCUKLARIN TESPİTİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

Psikolojik Açıdan Çocuk Haklarının İncelenmesi	181
Gelişimsel Dönemler ve Çocuk Hakları	183
Çocukların Gelişim Dönemlerine Uygun Hakları	184
Çocuk Haklarına İlişkin Ebeveyn Tutumları	185
Çocuk Haklarına Uygun Psikoterapi Süreçleri, Sorunların Tespiti ve Çözüm Yolları	186
Psikoterapi Nedir?	186

Çocuklarda Ruh Sağlığı	187
Çocuklarda Duygusal ve Davranışsal Bozuklukların Tanımı	187
Çocuklarda görülen psikolojik bozukluklar	188
Müdahale planı	190
Terapi yöntemleri.....	190
Psikoterapi süreçleri, ebeveyn ve öğretmen etkileri.....	191
Çocuklarda Psikolojik Dayanıklılık, Öğretmen ve Okulların Etkisi	191
Psikolojik dayanıklılık.....	191
Çocukların psikolojisinde öğretmenin rolü.....	192
Lise Çağındaki Gencin Başlıca Ruhsal-Sosyal Özellikleri	196
Sonuç	197
Kaynakça.....	198

9. BÖLÜM

KORUNMAYA İHTİYACI OLAN ÇOCUKLARIN HAKLARI VE ÇOCUKLARA VERİLEN HİZMETLER

Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk Kavramı	199
Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Hakları ile İlgili Mevzuat	200
Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Hakları ile İlgili Uluslararası Mevzuat	201
Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Hakları İle İlgili Ulusal Mevzuat.....	202
1949 Tarih ve 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (Mülga)	202
Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Hizmet Sunumunda Kurumsal Sorumluluk.....	204
Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Politikalar	205
Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetler.....	206
Öz Aile Yanında Bakım	207
Evlat Edinme.....	207
Koruyucu Aile Hizmetleri.....	208
Koruyucu Aile Modelleri.....	209
Kurum Bakımı	210
Kurum Bakım Modelleri	211
Aile Tipi/Ev Tipi Kurumlar	212
Çocukların Sosyal Hayata Yönelik Uyum Faaliyetleri.....	214
Sonuç	216
Kaynakça.....	217

10. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖZEL EĞİTİME GEREKSİNİMİ OLAN ÇOCUKLAR VE HAKLARI

Eğitim Hakkı ve Özel Eğitim	219
Türkiye'de Eğitim Sisteminin Genel Yapısı ve Özel Eğitim	221
Eğitimsel İhtiyaçları Karşılmasına İlişkin Yöntemler	222
Bütünleştirme Eğitimi ya da Kapsayıcı Eğitim (Inclusive Education)	222
Ayrıştırmacı Eğitim (Segregation)	223
Karma Sistemler	224
Türkiye'de Özel Eğitimde Özel Gereksinimli Bireylerin Eğitim İhtiyacına İlişkin Uygulanan Yöntemler	224
Ülkemizdeki Özel Eğitim Uygulamasına İlişkin Mevzuat ve Tanılama	225
Fırsat Eşitliği, Çocuğun Üstün Yararı İlkesi, Özel Eğitim, Süreçler, Tanılama, Yerleştirme ve İzleme	227
Fırsat Eşitliği ve Özel Eğitim ile İlişkisi	227
Çocuğun Üstün Yararı İlkesi ve Özel Eğitim ile İlişkisi	231
Özel Eğitimin Hukuki Süreçleri	232
Özel Eğitimde Tanılama	234
Özel Eğitimde Okul ve Kurumlara Yerleştirme	242
Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim Uygulamaları Yoluyla Eğitim, Başarının Değerlendirilmesi, Destek Eğitim Odası ve Özel Eğitim Sınıfları	244
Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları yoluyla eğitim, tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları	244
Tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamalarında başarının değerlendirilmesi	245
Okul içi destek eğitim; destek eğitim odası	248
Yarı zamanlı kaynaştırma bütünleştirme uygulamaları, özel eğitim sınıflarında eğitim	250
Ülkemizde Sağlanan Özel Eğitim Hizmetleri	250
Özel Eğitim İhtiyacı Olan Bireylere Sağlanan Diğer Hizmetler, Okul Dışı Destek Eğitim, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları, Kolaylaştırıcı Kişi	254
Özel Eğitim İhtiyacı Olan Bireylere Sağlanan Diğer Hizmetler	254
Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)	257
Okul Dışı Destek Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri	258
Okullarda Kolaylaştırıcı Kişi ya da Gölge Öğretmen Uygulaması	259
Özel Okullarda Özel Eğitim Uygulamaları	266
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (2016-2019)	271

Özel Eğitim Kanunu Çıkarılması Gerekliği.....	274
Kaynakça.....	277

11. BÖLÜM

ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE ÇOCUK HAKLARI

Giriş	279
Dünyada İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Tarihçesi....	282
Türkiye’de İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Demokrasi Eğitiminin Tarihçesi..	284
İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitimi	287
İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Öğretmen Adaylarının Hizmet Öncesi Eğitimi	302
İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Demokrasi Eğitime Yönelik Hizmetiçi ve Hizmet Öncesi Eğitim Programları Nasıl Olmalıdır?	304
Kaynakça.....	308

12. BÖLÜM

ALTERNATİF YÖNTEMLERLE ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ

Giriş	311
Çocuk Hakları Eğitimi.....	314
Disiplinlerarası Yaklaşım ve Çoklu Yaklaşım	321
Küresel Eğitim ve Çocuk Hakları.....	325
Değerler Eğitiminde Çocuk Hakları.....	326
Farkındalık (Mindfulness) Eğitimi	327
Farklı Düşünme Becerileriyle Çocuk Haklarına Bakış	327
Güncel Olaylarla Çocuk Hakları Eğitimi	329
Toplumla İşbirliği ve Topluma Hizmet.....	329
Resmi Kurumlar	330
Sivil Toplum Kuruluşları	330
Uzman Buluşmaları ve Görüşmeleri.....	330
Sınıf Dışı Öğretim	331
Alan Gezileri (Gezi Planlama ve Sanal Alan Gezileri)	331
Gelecek Atölyesi.....	332
Yerel Tarih ve Sözlü Tarih	332
Teknoloji Destekli Çocuk Hakları Eğitimi.....	333
Tartışma Odaklı Çocuk Hakları Eğitimi	335
Proje Destekli Çocuk Hakları Eğitimi	339

Yaratıcı Sanatlarla Çocuk Hakları Eğitimi	339
Çocuk Edebiyatı Temelli Çocuk Hakları Eğitimi.....	348
Hikâye Anlatıcılığı ve Hikâyelerin Kullanımı	350
Materyaller	351
Sonuç	352
Kaynakça.....	354

13. BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİNE YÖNELİK ÇOCUK YAZINLARI

Bir Öğrenme Aracı Olarak Çocuk Edebiyatının Önemi.....	359
Çocuk Haklarının Öğretilmesi Konusunda Bir Araç Olarak Çocuk Kitapları	362
Uygun Kitabın Seçilmesi	362
1. Aşama: Seçilen Kitabın Öğretim Sürecinde Etkin Bir Şekilde Kullanımı.....	366
Çocuk Hakları Eğitiminde Çocuk Yazınlarının Kullanımı	368
Örnek Uygulama-1.....	368
Hedef Sözcükler.....	371
Çocuk Hakları Eğitiminde Çocuk Yazınlarının Kullanımı	373
Örnek Uygulama-2.....	373
Hedef Sözcükler.....	376
Sonuç	378
Kaynakça.....	379

14. BÖLÜM

EĞİTSEL OYUNLARLA ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ

Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi.....	381
Oyunun Özellikleri	384
Oyunun Tarihçesi	386
Oyun Türleri	388
Eğitsel Oyun.....	390
Oyunun Gelişim Alanlarına Etkisi.....	391
Oyunun Bilişsel Gelişime Etkisi	391
Oyunun Fiziksel Gelişime Etkisi	392
Oyunun Çocuğun Sosyal Gelişimine Etkisi.....	393

Oyunun Psikolojik Gelişime Etkisi	394
Oyunun Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi	395
Çocuk ve Çocukluk Kavramları	395
Çocuk Hakları.....	398
Çocuk Hakları Eğitimi.....	400
Eğitsel Oyunların Çocuk Hakları Öğretiminde Kullanımı	403
Eğitsel Oyunlarla Çocuk Hakları Öğretimine Yönelik Etkinlik Örnekleri.....	404
Kaynakça.....	411

15. BÖLÜM

YARATICI DRAMA İLE ÇOCUK HAKLARI EĞİTİMİ

Giriş	413
Drama Nedir?	415
Yaratıcı Dramada Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	419
Doğaçlama.....	419
Rol Oynama	420
Eş Zamanlı Doğaçlama	421
Rol Değiştirme.....	421
Bilinç Koridoru	421
Donuk İmge	421
Fotoğraf Anı/Karesi.....	422
Rol Kartı.....	422
Rol İçinde Yazma	422
Liderin Role Girmesi (Öğretmenin Rolde Olması).....	422
Geriye Dönüş	423
Toplantı Düzenleme	423
Bölünmüş Ekran.....	423
Kendi Ders Planlarımı Nasıl Geliştiririm ve Uygularım?	423
Çocuk Hakları Eğitimine Yönelik Örnek Yaratıcı Drama Atölyeleri	425
Ekler-I: Fotoğraflar	427
Ekler-II: Fotoğraflar	433
Ekler-III: Çocuk Hakları (30 Madde).....	437
Çocuk Hakları Sergi Bileti.....	441
Kaynakça.....	442

16. BÖLÜM**KENTTE ÇOCUK HAKLARININ ÖĞRETİMİNE DAİR BİR DENEYİM:
ÇOCUĞUM, KENTLİYİM, HAKLIYIM!**

Giriş	445
Neden Böyle Bir Kent Okulu?.....	447
Kent Okulunun Kurgusu ve İşleyişi	449
Kente Uyum Modülü	452
Doğaya Uyum Modülü	453
Topluma Uyum Modülü.....	454
Kent Okulunun Ölçme ve Değerlendirmesi Hakkında.....	455
Çalışmanın Etkisinin Yaygınlaştırılmasına ve Olası Risklere Yönelik Yapılan Faaliyetler	457
Sonuç	459
Kaynakça.....	464
Ek 1: Proje Afişi	465
Ek 2: Proje Etkinliklerinden Fotoğraflar	466
Ekler	471
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 1-20.....	472
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: İkinci Kısım, Madde 42-45	487
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Üçüncü Kısım, Madde 46-54.....	490
İhtirazi Kayıt.....	492
Yazarlar Hakkında.....	493
Kapak Görseli ve Sanatçısı Hakkında.....	501

1. BÖLÜM

ÇOCUKLUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DİJİTAL DÜNYADA ÇOCUKLUK

Dr. Öğr. Üyesi Seda SAKARYA
Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

*“Çocuklarımıza çok değerli birer hazineymiş gibi bakın,
onları ve kendinizi onurlandırın.”*

Bernie S. Siegel

Çocukluğun Tarihsel Gelişimi

Çocukluk kavramı, yaşam döngüsünün doğal ve değişmeyen halkalarından biri olarak algılanmakta ve birbirinden farklı toplumlarda, çoğu zaman da aynı toplumlar içindeki farklı kesimlerde değişik anlamlar barındırmaktadır. Bununla birlikte, bilimsel alanlarda yaşanan gelişmeler, insan hakları bağlamında yapılan çalışmalar ve çocuk gelişimine dair farklı bakış açılarının ortaya çıkmasıyla beraber çocuk ve çocukluğa ait tüm kavramlar belirli bir değişim sürecine girmiştir (Sağlam ve Aral, 2016). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağı tanımı yer almaktadır (UNICEF, 2002). Dünya Sağlık Örgütü ise, on yaş öncesi dönemi çocukluk, on ve on dokuz yaş aralığını ise, ergenlik olarak belirtmektedir. Yasalar, on sekiz yaşına kadar her bireyi yasal anlamda çocuk olarak kabul eder (Akt. Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017). Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-c maddesi, on sekiz yaşını doldurana kadar her bireyi çocuk olarak tanımlamaktadır (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>).

Çocuklar, dünya nüfusunda üçte birlik bir yer kaplamalarına rağmen; tarihsel süreç içerisinde en fazla ötekileştirilmiş grupturlar. Çocukluğun tanımında da yer aldığı üzere, yetişkin ölçütünde olgunlaşmamış olmaları durumu, farklı kültürlerde farklı şekillerde anlandırılmaktadır. Örneğin çocuklar, tarih boyunca ihti-

yaç ve haklarını ifade edebilmek için yetişkinlere mahkûm edilmiş ve bu durum yaşamın değiştirilemez bir gerçeği olarak kabul edilmiştir ya da yetişkinlere oranla daha kısıtlanmış haklardan yararlanmak durumunda kalmışlardır. Tüm bunların sorgulanmadan dahi kabul edilmesi çocuk ve çocukluk döneminin toplum içerisinde farklılaştırıldığıнын göstergesi olarak kabul edilmektedir (Wall, 2010, Prout, 1997; Akt. Erdiller, 2015).

İlkel toplumlarda göçebe bir hayat yaşandığı için yiyecek temini, vahşi hayvanlar, doğa koşulları ile mücadele etmek ön planda olduğundan çocukların bu şartlara uyum sağlayabilmeleri için hasta olmamaları gerektiğinden, hasta ya da zayıf olan çocukların zaman zaman ölüme terk edildikleri, ya da kız çocuklarının erkek çocuklara oranla daha güçsüz olmaları sebebiyle öldürüldükleri bilinmektedir (Marlow, 1977). İlkel toplumlarda çocuk, ekonomik fayda sağlayan bir varlık olarak değerlendirilmekte; mal olarak alınıp satıldığı dahi ifade edilmektedir. Eski toplumların çocuklarını döverek, çalıştırarak yetiştirdikleri; işe yaramaz olduklarını anladıklarında da evden attıkları ya da öldürdükleri bilinmektedir. Bu dönemde çocuk, aileye yarar sağladığı kadarıyla var olmuştur (Ateş, 2015; Uçuş, 2009).

Orta çağa gelindiğinde aile kavramı kölelik temelli şekillendiğinden, köleler ve çoluk çocuk bağlamında oluşan topluluk, aile olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç içerisinde baba; çocukları üzerinde her türlü hakka sahip, çocuklar ise kendilerine korunma sağlayabilecek hiçbir hakka sahip değildirlere (Chambers, 2012; Kirkpatrick, 1963). Orta çağ Avrupasında doktorların beş yaş altındaki çocukların sağlık sorunları ile ilgilenmeleri için ebeleri görevlendirmeleri bu yaş grubunda yer alan çocuklara herhangi bir yardımlarının olamayacağı görüşünde oldukları bilinmektedir (Aral, Kandır ve Yaşar, 2002). Bu dönemde çocuk, minyatür bir yetişkin olarak kabul edilmektedir. Bu durumun en önemli kanıtları olarak, döneme ait resimlerde çocukların anne kucağında minyatür bir insan olarak tasvir edilmesinde olması gösterilebilir. Yine bu dönemde çocuklar taşınır bir eşya ya da mülk olarak benimsendiğinden özellikle köle çocuklarının çalıştırıldığı ve hayvanlarla birlikte yaşadığı bilinmektedir (Humanium, 2011, Yapıcı ve Yapıcı, 2004, Elkind, 1999; Akt. Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017). Orta çağda çocukluk dönemi, bebeklik ve ergenlik dönemi arasında yer alan bir evre değil de çocukların görünüşte küçük birer yetişkin olarak tanımlandığı bir dönem olarak kabul edilir (Gander ve Gardiner, 2010). Aries (1962), orta çağ toplumlarında, çocuk ve yetişkin arasında modernlik bağlamında bir ayırımın olmadığını ve çocuklar ile yetişkin hayatlarının benzer tutum ve davranışlar ile deneyimlendiğini ifade eder.

Rönesans döneminde çocuk ve çocukluğa yüklenen anlamlar değişmeye başlamış; çocukların yetişkin yaşamından bağımsız fakat yetişkinliğe ulaşması beklenen masum bir varlık olduğu görüşünden yola çıkılarak önceki dönemlerin aksine

yetişkinlikten bağımsız bir dönem olarak ele alındığı dikkat çekmiştir. Bu durum, çocukların doğalarına uygun yetiştirilmeleri ile ilgili farkındalığın gelişmesini ortaya çıkartmıştır (Demir ve Gürdal, 2013; Sormaz ve Yüksel, 2012). Rousseau Emile adlı eserinde çocukların saf ve temiz olarak dünyaya geldiklerini, sonraki dönemlerde toplumsal etkilerle yanlışlara sürüklendiklerini ifade eder ve çocukların eğitimlerinde kontrol altına alınmış bir çevrede özgürce hareket ederek eğitim almaları gerektiğini vurgulamıştır (Akt. Atli, 2016).

Rönesans ile başlayan değişim sürecinde 19. yy'da kültürel ve toplumsal anlayış, çocukların yetişkinlerden farklı oldukları algısını net bir şekilde ortaya koymaya başlamıştır. 20. yy'da ise, çocuk araştırmalarının önemszenmesi, çocukların gelişim süreçleri hakkında bilgi sahibi olmak, çocukların nasıl daha iyi yaşayabileceklerine yönelik yeni birtakım düşüncelerin ortaya çıkması vb. durumlar ön plana çıkmış ve bu yüzyıl, "Çocuk Yüzyılı" olarak kabul edilmiştir (Akyüz, 2018, Khoury-Kassabri ve Ben-Arieh, 2009; Akt. Çarıkçı, 2019). 19. yy sonu ve 20. yy başlarında modern çocuk anlayışı gündeme gelmiş ve Freud ile Dewey'in bu konu hakkındaki görüşleri önemszenmeye başlamıştır. Bu dönemde benlik ve bireysellik gündeme gelmiş, çocukların ilgi alanlarının önemszenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Heywood, 2003; Postman, 1995).

İçinde yaşadığımız yüzyılda ne kadar çok çocuk varsa o kadar da çok çocukluk vardır anlayışından hareketle, çocukların içinde yaşadıkları kültür, coğrafya, siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal koşullar ile birlikte şekillenen çocukluğun da farklılık göstereceği kabul görmüştür. Bu durum, farklı bilim dallarının da çocukluğu sıklıkla tartışır hale gelmelerine ve çocukluk sosyolojisinin yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır (Prout ve James 1997; Akt. Erdiller, 2015). Yeni çocuk sosyolojisi iki temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki, çocukların toplumun etkili ve yaratıcı sosyal ortakları oldukları ve bu yolla bir yandan kendi çocuk kültürlerini oluştururlarken bir diğer yandan da yetişkin dünyasının oluşumuna katkı sağlamalarıdır. Diğer temel ise, çocukluğun çocuklar için geçici bir dönem olarak algılanmasının aksine toplum içinde asla yok olmayan yapısal bir form olması olarak açıklanmaktadır (Corsaro, 1997; Akt. Erdiller, 2015).

Genel olarak bakıldığında çocuğa tarih boyunca verilen değer ve bu bağlamda tarihsel süreçte meydana gelen değişim, çocukların gelişimleri açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çocukların yetişkinlere yardım edebildikleri sürece önemli oldukları süreçlerden her çocuğun tek ve özel olduğu ve çocuk gelişimi açısından farklı pek çok disiplinin bir arada çalışarak inceleme ve araştırmalarla çocukların en iyi yetişebilecekleri ortamlar sağlamaya doğru evrilen bu süreçte, onların ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması, haklarının korunması ve gözetilmesi ile mümkün olacaktır.